

Chirurgul și cutitul de gheață

Asasinat, fraudă, sabotaj,
piraterie și alte fapte
mârșave săvârșite
în numele științei

Traducere din engleză de
Tudor Călin Zarojanu

**SAM
KEAN**

CO-LECȚIA
DE ȘTIINȚĂ

II PUBLICA

CUPRINS

Prolog: moștenirea Cleopatrei	9
Introducere	13
1. Piraterie: biologul bucanier	21
2. Sclavia: corupția colecționarului de muște	49
3. Jefuitorii de morminte: Jekyll & Hyde, Hunter & Knox	83
4. Crimă: profesorul și administratorul	109
5. Cruzimea față de animale: războiul curenților	131
6. Sabotaj: războaiele oaselor	165
7. Încălcarea jurământului: imposibilitatea etică	195
8. O ambiție: chirurgia sufletului	231
9. Spionaj: vodevilul	265
10. Tortura: balena albă	301
11. Malpraxis: sexul, puterea și banii	333
12. Fraudă: superwoman	369
Concluzii	391
Anexă: viitorul infracțiunii	399
Mulțumiri	419
Lucrări citate	423

Piraterie: biologul bucanier

În timp ce judecătorul lovea cu ciocănelul, William Dampier își pleca rușinat capul. Unul dintre cei mai celebri oameni de știință din epoca sa era acum un infractor condamnat.

Era iunie 1702 și, deoarece acesta era un proces naval, curtea se convocase pe puntea unei corăbii, expusă aerului sărat. Toată lumea știa că majoritatea acuzațiilor împotriva lui Dampier nu au nicio șansă să se dovedească adevărate. Acuzația de crimă era fragilă, iar acuzațiile de a fi un navigator incompetent erau: era cel mai bun navigator în viață, un expert mondial în vânturi, curenți și vreme. Dar, pe măsură ce procesul progresase, Dampier – care avea părul lung și moale și un aspect de om josnic, cu ochi umflați – a simțit că instanța era hotărâtă să-l pedepsească cumva, pentru ceva. Și așa a fost: judecătorii l-au găsit vinovat că și-a bătut locotenentul cu un baston într-o călătorie recentă și au declarat că „nu este o persoană aptă pentru a fi angajată drept comandant al niciunei nave ale Majestății Sale”. A fost amendat cu suma echivalentă a trei ani de salariu și demis din marină.

Dampier a coborât de pe navă amărât și distrus. Cum fusese redus la asta? Era cel mai mare naturalist din vremea sa – atât de mare încât Charles Darwin s-a considerat

ulterior discipolul lui. Jurnalul de călătorie senzațional al lui Dampier va influența ulterior *Robinson Crusoe* și *Călătoriile lui Gulliver*. Și, totuși, indiferent de ceea ce a realizat, William Dampier va fi întotdeauna vinovat de un lucru în ochii Sistemului. Era un om de știință și navigator strălucit, fără îndoială. Dar, pentru cea mai mare parte a vieții sale adulte, a fost și pirat.

Având în vedere două lucruri – sărăcia și obsesia pentru biologie –, incursiunea lui Dampier în piraterie a fost probabil inevitabilă. A plecat pe mare după ce a rămas orfan la vârsta de paisprezece ani, vizitând Java și Newfoundland înainte de o perioadă nefericită în marină. În cele din urmă a navigat în Caraibe în aprilie 1674, la vârsta de douăzeci și doi de ani. După câteva rătăcirii, s-a stabilit în Golful Campeche din estul Mexicului și și-a câștigat existența tăind *logwood*, un copac gros din a cărui pulpă interioară se făcea un colorant stacojiu strălucitor. Mai târziu, Dampier și-a descris colegii ca pe o grămadă pestriță, dispusă să „benchetuiască și să tragă cu armele trei, patru zile la rând... Ei nu s-au putut așeza niciodată sub niciun guvern civil, ci au continuat în nelegiurile lor”. Deși probabil a benchetuit și el, Dampier a făcut și lungi drumeții în Campeche și a fost încântat să vadă creaturi despre care auzise înainte doar în poveștile de adormit copiii – porci spinoși, leneși, colibri și armadillo. Pentru cineva care iubea istoria naturală era un paradis!

Problemele sale au început în iunie 1676, într-una dintre acele zile superbe de la începutul verii când este aproape un privilegiu să lucrezi în aer liber. Dar, în timp ce ceilalți tăietori

Biologul pirat William Dampier, om cu mare influență asupra lui Charles Darwin, dar și un ticălos și un scandalagiu. Pictură de Thomas Murray. (Mai multe imagini sunt disponibile, pentru toate capitolele, la samkean.com/books/the-icepick-surgeon/extras/photos.)

leneveau în lumina soarelui, Dampier a observat că vântul își schimba direcția în mod ciudat: „flutura înspre sud și din nou spre est”. Apoi, tăietorii de lemne au observat deasupra capului o masă de păsări-fregate. Acestea însoțesc deseori corăbiile de pe mare la țărm, așa că majoritatea echipajului

a considerat acest lucru de bun augur; poate veneau provizii. Însă Dampier s-a încruntat. Stolul era hitchcockian ca mărime și intensitate, de parcă păsările fugeau de ceva. Cel mai ciudat dintre toate era râul din apropiere. Inundațiile erau frecvente în Campeche; dimineța, bărbații păseau adesea din pat direct într-un bazin cu apă mlăștinoasă. Dar în acea zi râul a început să se retragă misterios, parcă supt de un pai uriaș, până când era aproape secăt la mijloc.

La două zile după aceste semnale, nori negri demonici s-au adunat și au dezlănțuit iadul. Niciunul dintre tăietori nu și-a imaginat vreodată o furtună de o asemenea intensitate. Stropii de ploaie i-au înțepat ca niște viespi, orbindu-i, iar vântul le-a dărâmat colîbele, până când a rămas un singur adăpost. Oamenii s-au clătinat prin noroi spre el, strigând ca să fie auziți și s-au grăbit să ajungă la acest ultim refugiu cu stâlpi de lemn și frânghii legate de buturugi. Abia rămăsese în picioare. Uzi learcă și tremurând, oamenii s-au înghesuit unii în alții ore întregi, apoi au ieșit într-o lume extraterestră. Pârâul secăt era mai mult decât reumplut, inundând totul în jurul lui. Copacii erau împrăștiați peste tot, rădăcinile lor formând desişuri impenetrabile. Dampier și alți câțiva tăietori au reușit să vâslească spre golf în ultima canoe supraviețuitoare și au găsit un banc de pești morți plutind cu burta-n sus. Dintre cele opt nave ancorate în golf cu câteva ore mai devreme, toate, cu excepția uneia, fuseseră duse în larg. Lemnarii au cerșit mâncare de la echipajul navei supraviețuitoare, „dar au fost întâmpinați cu o ospitalitate foarte rece”, și-a amintit Dampier. „Căci nu am putut obține nici pâine, nici punch, nici măcar un dram de rom.”

Descrierea cinematografică a acestei furtuni de către Dampier a fost prima relatare detaliată meteorologică a unui uragan și a dat startul preocupării lui de o viață pentru vânt

și vreme. Într-o fracțiune de secundă, furtuna a redirecționat întregul curs al vieții sale. Toate echipamentele sale de exploatare forestieră – topoare, ferăstraie, macete – fuseseră luate de ape. Nu avea bani și, fără instrumente, nicio perspectivă de a câștiga. Drept urmare, a scris mai târziu: „Am fost forțat să mă-nvârt să caut o sursă de subzistență”. Era un eufemism. „Să mă-nvârt” însemna să devină bucanier.

Bucanierii erau o clasă distinctă de pirai*. Printre pirai existau așa-numiții marinari liberi, care aveau permisiunea tacită a guvernelor de origine de a hărțui navele inamice. Cei englezi se concentrau de obicei pe navele spaniole, iar multe dintre casele englezești din Caraibe erau mobilate cu mătăsuri, cositor și scaune sculptate elegant care avuseseră ca destinație inițială Barcelona sau Madrid. Prin urmare, pirateria era tolerată, dacă nu chiar respectabilă. Dar bucanierii nu aveau permisiunea să jefuiască pe nimeni. Erau simpli infractori, iar guvernele lor de origine îi disprețuiau la fel de mult ca inamicii lor. Echipajul de luptă căruia i s-a alăturat Dampier era situat chiar mai jos decât majoritatea, deoarece, în loc să asalteze corăbiile cu mărfuri de lux, abordau nave de coastă mici și sărăcăcioase, furând de la oameni nu mai bogați decât ei înșiși.

Nu știm ce anume a făcut Dampier în aceste raiduri, pentru că în jurnalele sale a trecut peste majoritatea detaliilor, poate din jenă. De asemenea, avea obiceiul de fi distras de istoria naturală. De exemplu, descriind un atac asupra orașului Vera Cruz, expediază moartea a doisprezece tovarăși în

* Sfârșitul anilor 1600 și începutul anilor 1700 au fost momente de vârf ale pirateriei dintr-un anumit motiv. Câteva războaie lungi din Europa se încheiaseră recent, ceea ce însemna că existau o mulțime de marinari calificați, fără locuri de muncă. S-ar fi putut alătura marinei, dar mulți erau deranjați de reglementările dure. Era, de asemenea, atât de multă bogăție care se învârttea de-a lungul oceanelor și o modalitate atât de mică de a controla mările vaste, încât ar fi fost șocant dacă nu ar fi înflorit pirateria.

câteva cuvinte și trece cu totul peste faptul că raidul a fost un fiasco: la primul semn că vin pirații, oamenii din oraș au fugit cu toate obiectele de valoare, lăsând orașul lipsit de pradă. În schimb, Dampier scoate în evidență zecile de papagali în colivie rămași în urmă, pe care el și alții i-au luat la bordul navei ca o comoară legitimă. „Aveau pene viu colorate, galbene și roșii, și flecăreau foarte frumos”, se entuziasmează el. Nu conta că n-au găsit nimic de pradat – papagalii erau un premiu suficient pentru el.

Dampier s-a întors în cele din urmă în Anglia în august 1678 și a intrat într-o căsătorie misterioasă cu o femeie pe nume Judith, doamnă de onoare a unei ducese. Încercând să se comporte cinstit, a folosit zestrea ei pentru a cumpăra niște bunuri și a navigat din nou în Caraibe în ianuarie 1679 ca să le vândă, promițându-i miresei că va reveni într-un an. A încălcat acel jurământ. La câteva luni după sosire, a însoțit câțiva marinari în Nicaragua într-o călătorie comercială, iar echipajul s-a oprit într-un oraș din Jamaica, loc preferat de cei de speță joasă. Mai târziu, Dampier a susținut că a fost șocat – șocat! – când echipajul a decis să se înhăiteze acolo cu niște pirați și să devină bucanieri. În realitate, unii istorici cred că Dampier știa foarte bine că va întâlni pirați în Jamaica și a mers acolo cu scopul explicit de a reveni în largul mării.

A făcut-o din câteva motive. În primul rând, ca orice altă persoană din istorie, Dampier tânjea să fie bogat și exista întotdeauna șansa ca trupa sa de bucanieri să dea peste un galion spaniol care gema de dubloni și să devină avuți. Dar, la un nivel mai profund, Dampier nu putea scăpa de amintirile despre Campeche – rătăcirile prin pădure, flora și fauna exotice, zile întregi în mijlocul naturii. Pirateria era singurul mijloc prin care putea să recapete acel sentiment. Cu siguranță, pirateria era și o afacere murdară, plină de atacuri

și crime. De-a lungul anilor, Dampier a văzut preoți înjunghiați, prizonieri aruncați peste bord și indieni nativi răpuși cu gloanțe și torturați pentru informații. Nu există niciun motiv să credem că Dampier a stat deoparte sau a evitat să se implice. Dar Campeche trezise în el o pasiune pentru istoria naturală aproape erotică în intensitatea ei și, oricât de mult ar fi regretat uneori pirateria, pofta sa de noi țărături, ceruri, plante și animale s-a dovedit prea puternică. După cum și-a amintit, a fost „suficient de mulțumit” oriunde a ajuns, „știind că, cu cât mergem mai departe, cu atât ar trebui să obțin mai multe cunoștințe și experiență, ceea ce a fost principalul lucru pe care l-am luat în calcul”.

Dampier s-a alăturat piraților din Jamaica în calitate de navigator, iar călătoria ulterioară a fost o aventură plină de neprevăzut, implicând mai multe echipaje și nave diferite; este imposibil să o rezumăm exact. Au început să facă raiduri în orașele din Panama, apoi au navigat până în Virginia, unde Dampier a fost arestat din motive necunoscute; el se referă la incident doar ca la niște „necazuri”. Pe urmă a ajuns pe coasta Pacificului din America de Sud, inclusiv în Galápagos.

Din când în când, echipajul obținea o pradă decentă: pietre prețioase, rulouri de mătase, saci de scorțișoară sau mosc. Odată au confiscat opt tone de marmeladă. De foarte multe ori, un galion reușea să le scape în larg și plecau să-și încerce norocul în alt port. Sau suportau un asediu lung și inutil al unui oraș de coastă, doar pentru a afla că oamenii își evacuasera comorile sub nasul piraților, lăsându-i pe bucanieri cu mâinile goale.

Dampier și echipa sa au fost cât pe ce să se înece în drum spre Indonezia, din cauza unei furtuni violente (Gravură de Caspar Luiken)

În loc să facă o avere în America de Sud, „am găsit prea puține... în afară de oboseală, greutate și pierderi”, și-a amintit Dampier. Uneori au fost nevoiți să bea apă „arămie sau aluminică” din „găuri de pietre împuțite” și au petrecut multe nopți în aer liber, cu nimic altceva decât „pământul rece

ca așternut și firmamentul înțepenit drept acoperământ”. Odată, în timpul unei furtuni atât de violente, încât bărbații nu au vrut să riște să ridice pânzele, Dampier și un camarad al său au fost nevoiți să se cațere pe tachelaj și să-și țină mantalele deschise, pe post de pânze.

Sperând să i se schimbe norocul, echipajul a pornit în cele din urmă spre Guam, o călătorie descurajantă de peste șapte mii de mile pustii. Au ajuns la țărm după cincizeci și una de zile, aproape morți de foame. Dacă mai dura, avea să afle mai târziu Dampier, echipajul complota să-i ucidă și să-i mănânce pe căpitan și pe ofițeri, inclusiv pe el. (Căpitanul a primit această veste cu un remarcabil umor. S-a întors spre navigatorul său și a râs: „Ah, Dampier, ai fi fost doar o masă săracă!” „Căci eu,” a explicat Dampier, „eram pe atât de slab pe cât era căpitanul de plinut și de carnos”.). Din Guam, echipajul a făcut excursii în China și Vietnam, iar Dampier a devenit mai târziu primul englez care a pus piciorul în Australia. Pe lângă studierea florei și a faunei din fiecare loc, Dampier a profitat de timpul petrecut în larg pentru a analiza vânturile și curenții, devenind un navigator de primă clasă. Chiar și cei care îl disprețuiau trebuiau să admită că avea o abilitate aproape supranaturală de a-și da seama, citind vânturile și curenții, unde se afla pământul dincolo de orizont.

În timpul acestor călătorii, Dampier a schimbat navele de mai multe ori, alăturându-se echipajelor diferite. Uneori schimbările s-au petrecut pe cale amiabilă, fără resentimente; Dampier a vrut pur și simplu să meargă într-un loc nou și „Nicio propunere de a vedea orice parte a lumii pe care nu o mai văzusem până acum nu putea să fie în neregulă”, a decis el. În alte cazuri, Dampier a trebuit să fugă în circumstanțe îngrozitoare de un căpitan despot, odată strecurându-se printr-un hublou în toiul nopții. În timpul unor astfel de